

УДК 811.161.2'38:050

DOI 10.31654/2520-6966-2019-12f-95-262-266

Н. І. Бойко

доктор філологічних наук, професор кафедри української мови
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

Лексика української газетної періодики на тлі функціонально-стилістичної диференціації

**Рецензія на монографію: М. І. Навальна.
Лексика української газетної періодики
початку ХХІ ст.: джерела поповнення та
стилістичне використання: монографія.
Переяслав-Хмельницький:
Видавництво "К С В", 2018. 350 с.**

Початок ХХІ століття позначився посиленою увагою мовознавців до найрізноманітніших функціональних, семантичних, стилістичних, інших динамічних процесів, низки аспектів моделювання семантичного аналізу лексики і висловлення. Пригадаймо слова Ю. Д. Апресяна: "Сучасна епоха розвитку лінгвістики – це, безперечно, епоха семантики". Хоч такий висновок було зроблено більш як тридцять років тому, ключове, центральне положення в колі лінгвістичних проблем безпосередньо пов'язане із семантикою та функціонально-стилістичними характеристиками лексичних одиниць, і впливає воно з того факту, що людська мова за своєю основною функцією є засобом спілкування, кодування та декодування певної інформації.

В останній період актуалізувалися дослідження, присвячені лексико-семантичним змінам в українській літературній мові. Це пов'язано з тим, що наприкінці ХХ – початку ХХІ століть лексико-семантична система української мови зазнала суттєвих змін під впливом перетворень у всіх сферах незалежної держави. Як особливо чутлива і динамічна, лексико-семантична система української мови не лише збагатилася низкою реабілітованих слів та лексико-семантичних варіантів, а й значно розширила ресурси своїх виражально-зображальних (експресивних) засобів, відкинувши домінуючі емотивно-аксіологічні плани минулих часів із їхніми соціологізованими акцентами. Змінилося і співвідношення між стилістично нейтральними та стилістично маркованими лексичними засобами в різних функціональних різновидах української літературної мови.

Рецензована монографія М. І. Навальної – це нове, оригінальне дослідження, що поєднало антропоцентричний, соціолінгвістичний та лінгвокультурологічний підходи і стало здобутком українського мовознавства в царині функціональної стилістики. Ураховуючи наявні досягнення українських мовознавців у вивченні функціональних стилів (праці І. К. Білодіда, М. А. Жовтобрюха, А. П. Коваль, С. Я. Єрмоленко, М. М. Пилинського, В. М. Русанівського, В. Л. Карпової, Н. М. Сологуб, О. О. Тараненка, А. К. Мойсієнка, Є. А. Карпівської, О. А. Стишова, Л. І. Шевченко, Т. В. Катиш, Л. В. П'ясти та інших учених), М. І. Навальна піднімає проблему взаємодії мовних засобів різних стилів, з'ясовує джерела поповнення лексикону сучасної української газетної періодики, визначає тенденції її розвитку на початку XXI ст. Вирішення цих проблем здійснено крізь призму новітніх аспектів аналізу, що й зумовлює значущість та актуальність рецензованої монографії.

М. І. Навальна систематизувала та поглибила ключові поняття і положення теорії функціональних стилів, схарактеризувала українську періодичну пресу початку XXI ст. як новітній соціокультурний феномен, що став результатом активних і динамічних соціальних процесів означеного періоду. У праці відбито основні зміни в лексичному складі українських друкованих засобів масової інформації, виявлено нові явища у функціонуванні найуживаніших лексичних одиниць; увиразнено наявне в науковому обігу поняття "дифузність лексики" та визначено причини виникнення цього явища.

Дослідниця зуміла встановити джерела поповнення лексикону українських періодичних видань; виявити й простежити основні тенденції у вживанні нових книжних елементів у вторинній функціонально-стильовій сфері; обґрунтувати основні способи актуалізації нової розмовної лексики в газетних текстах. Безперечно, суспільні процеси зумовили активні термінологічні запозичення до українського лексикону, кваліфіковані як посилення чужомовного впливу на лексичну та словотвірну підсистему сучасної мови.

У монографії М. І. Навальної на належному рівні схарактеризовано специфіку лексичних засобів функціональних стилів української літературної мови означеного періоду (с. 11–45), виокремлено й схарактеризовано лексичні підсистеми наукового, офіційно-ділового, публіцистичного, конфесійного, розмовного та художнього стилів, розкрито зв'язки лексичної норми зі стилями мови на тлі активних процесів взаємодії між стилістично нейтральною і стилістично та функціонально маркованою лексикою. Марковану лексику схарактеризовано як обмежену у функціонуванні й протиставлену

своїми диференційними ознаками активному, загальноновживаному, нейтральному номінативному лексичному складу мови.

Другий розділ (с. 46–127) присвячено аналізу книжної лексики, уживаної в мові української газетної періодики початку ХХІ ст. Увагу зосереджено на розкритті терміна "книжна лексика" у стосунку до функціональних стилів літературної мови, виявленні розширення функціонально-стилістичної сфери книжних елементів у мові української періодики та характеристиці нових запозичень і новотворів книжного характеру в мові сучасних українських мас-медіа. Виокремлено різновиди термінологічної лексики (інформаційних технологій, семантико-стилістичні вияви лексики на позначення економічних понять, встановлено функції нових економічних термінів, прямі значення дієслів економічної сфери, схарактеризовано дієслова як засіб передавання негативних дій із грішми тощо).

Дослідниця розкрила проблеми термінологічного та образного (переносного) вживання медичної та спортивної лексики, вплив позамовних чинників на поповнення спортивної лексики української мови, особливості її вживання у прямому й переносному значенні. Щодо функціонально-стилістичних параметрів термінологічної лексики з інших галузей знань зазначимо, що в праці схарактеризовано особливості вживання юридичної, екологічної та біологічно-географічної термінологічної лексики, а також термінологічної лексики з психології, соціології та філософії. Встановлено функціонально-стилістичну роль акронімів у мові сучасної української періодики.

Третій розділ монографії – "Функціонально-стилістичні вияви розмовної лексики в мові української преси початку ХХІ ст." (с. 128–194) – присвячено характеристиці основних підходів до використання обсягу поняття "розмовна лексика", висвітленню проблеми "розмовна лексика як засіб експресії мови української періодики". Авторка виокремила типові лексичні засоби орозмовлення мови української преси початку ХХІ ст. Так, встановлено, що до виявів орозмовлення української газетної періодики початку ХХІ ст. належить уживання нових лексичних одиниць різної частиномовної належності від власних назв, що зумовлено низкою позалінгвальних чинників, зокрема особистісного суспільного фактора, а також мовними – прагненням до експресивності. Найбільшу групу відонімних дериватів становлять іменники та прикметники, утворені від прізвищ політиків, державних та культурних діячів, представників шоу-бізнесу, меншою мірою – від назв найвищих державних установ, організацій, фірм, назв спортивних клубів, навчальних закладів тощо.

Розмовні дієслівні форми М. І. Навальна кваліфікує як один із найуживаніших розмовних елементів у мові української преси,

виокремлюючи дієслова мовлення, звучання, форми на позначення актів мовлення, а також дієслова фізичної дії у ролі дієслів мовлення та дієслова на позначення економічних процесів. Із-поміж розмовних іменників виокремлено універбати, нові відоміні деривати, відабревіатурні утворення та нові іменники зі значенням жіночої статі. Щодо останніх новотворів зазначено, що в мові газетної періодики спостережено тенденцію до дедалі ширшого вживання нових іменників із суфіксом **-к(-а-)** на позначення осіб жіночої статі за їхньою професійною діяльністю, партійною належністю, територіальною ознакою і членством у спільноті, що властиво розмовному літературному мовленню. З'явилися і нові одиниці із суфіксом **-ес(-а-)**, який донедавна вважали функціонально обмеженим. Новоутворені іменники надають журналістським текстам розмовності, а деякі з них, зокрема іменники із суфіксами **-ш(-а-)**, **-ис(-а-)**, ще й слугують засобом вираження негативної оцінки осіб жіночої статі, гумору, іронії тощо.

У праці наявні цікаві спостереження щодо специфіки конфесійної лексики, уживаної в мові сучасної української преси (четвертий розділ монографії, с. 195–211). Так, виявлено розвиток нових семантичних та стилістичних емотивно-аксіологічних планів, окреслено основи об'єктивації сакрального, значущість різних конотативних компонентів, наявних у семантичних структурах аналізованих лексичних одиниць. Встановлено, що конфесійна лексика входить до активного словника не тільки спеціальної релігійної періодики, але й масових видань. Вона представлена як в матеріалах на релігійну тематику, так і в публікаціях про суспільно-політичні події сьогодення. Найчастіше автори періодики використовують назви богослужбових обрядів, найменування загальнорелігійних понять, назви на позначення конкретних релігійних осіб та біблійних образів, а також назви церков, сучасних релігій та їхніх структурних підрозділів.

Характеристичі функціональних параметрів та стилістичного потенціалу субстандартної лексики в мові української періодики початку ХХІ ст. присвячено п'ятий розділ монографії (с. 212–257). Увагу зосереджено на процесах жаргонізації. Її схарактеризовано як одну з визначальних тенденцій у функціонуванні лексики української мови. Авторка здійснила значеннєву диференціацію субстандартної лексики, виявила жаргонні елементи в українській періодиці, функціональну дифузність кримінального жаргону. До типових явищ уналежнила також наявність у мові української преси початку ХХІ ст. елементів молодіжного жаргону, функціонування жаргонізмів на позначення економічних понять та процесів, жаргонізмів та слен-

гізмів зі сфери комп'ютерних технологій, елементів спортивного жаргону тощо.

Завершують монографію чіткі й логічні висновки. Праця М. І. Навальної переконає, що на початку ХХІ ст. активнішими стали процеси експресивізації текстів, про що й свідчить мовний матеріал сучасної української періодики. Автори статей максимально прагнуть до епатажності, зацікавлення читача, використовуючи для цього найрізноманітніші емотивно-оцінні, різнорівневі експресивні засоби. Особливо виразно це можна простежити на прикладах заголовків. Простежено й тенденцію до використання в текстах публіцистичного стилю слів з інноваційними метафоричними значеннями та відтінками значень, що свідчить про взаємодію публіцистики з художнім та розмовним стилями. Це зумовлено прагненням сучасних авторів до творення нових експресивних засобів, хоча зрідка це веде до порушення мовних норм, зокрема лексико-семантичних та словотвірних.

Зібраний і ретельно проаналізований багатий фактичний матеріал становить велику цінність для майбутніх лінгвістичних досліджень. Монографія буде цікавою не лише для мовознавців, а й широкого кола читачів. Українське мовознавство збагатилося ґрунтовним монографічним дослідженням сучасної періодики початку ХХІ ст.

N. I. Boyko

Doctor of Philology, Professor of the Department of Ukrainian Language
Nizhyn Mykola Gogol State University

The lexicon of the Ukrainian newspaper periodicals on the background of the functional-stylistic differentiation

Review of the monograph: Navalna M. I. The lexicon of the Ukrainian newspaper periodicals of the early twenty-first century: sources of replenishment and stylistic using: monograph. Pereyaslav-Khmelnytsky: Publishing house "K S V", 2018. 350 p.